Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

6
2023

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

1931
TDIU
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 424 sahifa, 30-iyun, 2023-yil.

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasi professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universititi rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktaranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'lqin Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Sanoat korxonalarida energiyadan foydalanish samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari 6
Buzrukxonov Sardorxon Sarvarxon o'g'li, mustaqil izlanuvchi
Klasterlarni rivojlantirishda fermer xo'jaliklarining strategik boshqaruvi 11
Karimova Nilufar, tayanch doktarant
Application of Information and Communication Technology to Promote Economic Development of Tourism Services in Uzbekistan 16
Peng Xinge, PhD Researcher
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishning asosiy yo'nalishlari 21
Xotamov Ibodulla Sadullayevich, i.f.n., professor, **Najmiddinov Yakhyo Fazliddin o'g'li,** kafedra assistenti
Suv ta'minot korxonalarida biznes jarayonlari bo'yicha boshqaruv hisobi tizimida hisob yuritishning xususiyatlari 28
Saidakbarov Xusniddin Abdisalomovich, PhD, katta o'qituvchi
O'zbekiston ichki oziq-ovqat tovarlari bozorini to'ldirishning o'ziga xos xususiyatlari 31
Azlarova Munira Muhammad Amin qizi, tadqiqotchi
Assessing the Implementation of Sustainable Practices in Higher Education Institutions to Drive the Transition towards a Green Economy: A Management Perspective 40
Kuzikulova Dilfuza
Qualitative functional development in industrial production 49
Ziyayeva Mukhtasar Mansurdjanovna, TSUE, DSc, assistant professor
Temir yo'l transportini mahalliylashtirishni moliyalashtirish mexanizmning hozirgi holati 54
Xamrayev Djamshid Panjiyevich, mustaqil tadqiqotchi
Enhancing Education Management for Green Development in Engineering Programs: Strategies, Challenges, and Outcomes 61
Eshbayev Oybek, Department of English Language
Exploring the Role of Effective Management Practices in Achieving a Sustainable Green Economy 68
Rozikov Ravshan, Department of English Language
Enhancing Vocational Competence of Future Economists through English Language Lessons in the Context of the Green Economy 76
Kurbanova Nigina, Department of English Language
Empirical test of regional economic innovation and development along the Belt and Road 85
Kalonov Mukhiddin Bahritdinovich, professor
Shao Junling, PhD student, researcher
Analysis of the Impact of Cross border Investment and International Economic Integration 90
Zhao shenghan
Yashil iqtisodiyotni moliyalashtirishda bank moliya texnologiyalarining ahamiyati 96
Abduraximova Dilora Karimovna, PhD
Rivojlangan mamlakatlarda bilimlar iqtisodiyoti konsepsiyasidan samarali foydalanish yo'nalishlari 101
Xasanxonova Nodira Isametdinovna, PhD
Biznes inkubator orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini shakllantirishda "yashil logistika" tamoyillaridan foydalanish 107
Narzullayev Shodiyor Eshpulatovich, kafedra assistent
Innovatsion faoliyatning asosi – intelektual salohiyat 112
Kaxorova Anora Nusratovna, kafedra assistenti
Ijro hokimiyati organlari faoliyatini baholash mezonlari tushunchasi va turlari 118
Qahramon Usmanovich Umidullayev, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Temir yo'l transportida mahalliylashtirishning moliyalashtirishning huquqiy asoslari 124
Xamrayev Djamshid Panjiyevich, mustaqil tadqiqotchisi
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha moliyaviy hisobot: tayyorlash va avtomatlashtirish 129
Tulayev Mirzakul Salamovich, dotsent
O'zbekistonda kichik tadbirkorlikni rivojlantirishning samarali yo'llari 133
Sh. B. Babayev, dotsent; **M. R. Qulmetov,** dotsent
Sug'urta kompaniyalari to'lov qobiliyatini kengaytirish yo'nalishlari 138
G'aniyev Shahriddin Vohidovich, professor, i. f. d. (DsC), **Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich**, i. f. f. d. (PhD)

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Повышении роли цифровой трансформации банков
в современном этапе развития экономики 144
Жиянова Наргиза Эсанбоена, к.э.н., проф., **Азимжонова Малика Шавкат қизи,** специалист первой категории
To'qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarishni tashkil etishda
mehnat resurslari va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligi 150
Yaxyayeva Inobat Karimovna, dotsent, PhD
Liquidity and recent changes of government securities market
in the United States, the United Kingdom and Japan....................154
Kholikov Khamidulla Vaydulla ugli
"История экономических учений" как основная дисциплина
в подготовке конкурентоспособных кадров экономистов 160
Хакимов Назар Хакимович, доктор философских наук, профессор
The importance of strategic management and strategic leadership 166
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li
Exploring the Role of Higher Education in Fostering Green Economy Transition:
A Systematic Analysis of Curriculum Integration and Skill Development....................170
Xasanova Zarina, Department of English Language
Inson kapitalini joriy etish tizimi va xodimlar daromadi o'rtasidagi o'zaro ta'sir tahlili....................178
M. O. Hamroqulov, katta o'qituvchi
Yetuk mutaxassis tayyorlash – kelajak uchun sarmoya....................185
Farhod Bagibekovich Xalimbetov
Analysis of new established and liquidated enterprises as a basis for jobs
(On the example of Samarkand region) 188
Saidov Nurali Rakhimovich
Basing and forecasting the priorities of introducing innovative medical services in Khorezm region.193
S. M. Rakhimova
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического
потенциала хлопково-текстильных кластеров 197
Джурабаев Отабек Джурабаевич, доцент
Soliq to'g'risidagi qonunlarni buzganlik uchun yuridik javobgarlikka tortishning huquqiy asoslari....204
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li, talaba
Hayot sug'urtasining rivojlanishi va uning ijtimoiy hayotdagi o'rni 207
Baratova Dinora Alisherovna, katta o'qituvchisi
Edge Computing texnologiyalari 213
Qulmatova S., PhD, katta o'qituvchi; **Karimov Botir,** katta o'qituvchi
Aksiyadorlik kapitalida davlat ulushini qisqartirish va xususiylashtirish holati 218
Mamatov Bahromjon Shavkatovich, PhD, dotsent
Xususiy maktablarning ijobiy imijini shakllantirishning nazariy jihatlari....................223
Odilova Sitora Sayfitdin qizi, katta o'qituvchi
Tomorqa xo'jaliklarida oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish hajmining prognoz ko'rsatkichlari 228
Saydullayeva Fotima Jozilovna, assistent
O'zbekiston sug'urta bozori rivojlanishining o'ziga xos xususiyati 235
Xasanov Xayrulla Nasrullayevich
O'zbekiston yoshlarida volontyorlik faoliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-siyosiy
va huquqiy mexanizmlari: jahon va mahalliy tajriba 241
Qudratov Anvarmirzo Murodillayevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Культурологический аспект преподавания русскоязычной литературы Казахстана в ВУЗе 247
Оспан Айзада Бейсенқызы, докторант 2 курса
Tijorat banklarida kreditlash riskini boshqarish holati tahlili....................251
Mirzoyev Feruz Mamurjonovich, mustaqil izlanuvchi
Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiyalashning zamonaviy holati va tendensiyalari....................259
Abdualim Abdujabbor o'g'li Abdurazzoqov, mustaqil tadqiqotchi
Significance and prospects of using economic-mathematical models
in analysis of our country's economic growth 267
Rasulov Jamshid Shokir o'g'li
Bank daromadlilik ko'rsatkichlariga makroiqtisodiy omillar ta'siri....................274
Madraimov Xabibulla Madaminovich, assistent o'qituvchi

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning ilmiy konsepsiyalari 282
Mamatov Mamajan Axmadjonovich, i.f.n., dotsent
Qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirishning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash 288
Ergashova Nargiza Boboxonovna, talaba
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishning nazariy yondashuvlari 296
Hakimjon Hakimov, tadqiqotchi
Innovatsion-brokerlik faoliyatini rivojlantirishda moliyaviy injiniringni ahamiyatini oshirish istiqbollari 301
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich, dotsent
O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishda ta'lim xizmatlari bozorining ahamiyati 306
Babadjanova Malika Ruzimovna, assistent o'qituvchi
O'zbekiston sug'urtalovchilarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda qayta sug'urtaning roli 312
Kamilov Baxramjon Umardjonovich
Shaxs ma'naviy-axloqiy tarbiyasi hamisha muhim 317
Bekdavlat Aliyev, professor, falsafa fanlari doktori
Jismoniy shaxslar daromadini soliqqa tortishning zamonaviy tendensiyalari 321
O. T. Nurmatov, PhD
Milliy mahsulotning mazmuni, tarkibiy qismlari va harakat shakllarini tadqiq qilishning nazariy-uslubiy asoslari 327
Abdullayev Suyun Artiqovich, O'zbekiston jahon tillari universiteti prorektori
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari 335
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich, mustaqil izlanuvchi
Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatda ichki nazorat va auditning xususiyatlari 346
Saidaxmedova Aida Mirzayevna, katta o'qituvchi
Yangi O'zbekistonda yog'-moy korxonalari personalini boshqarishni takomillashtirish 352
D. A. Azlarova, PhD
The Intersection of Sustainability and Economic Development: Balancing Environment and Business Needs 360
Kholikova Rukhsora Sanjarovna, PhD, **Izzatulloev Bakhodir Ubaydullo ugli,** student
Davlat-xususiy sheriklikni tashkil etishning huquqiy-institutsional mexanizmlari 364
Zuhra Abdikarimova, tayanch doktorant
Zamonaviy portfel nazariyasi asosida samarali portfelni shakllantirish 370
Sindarov Fazliddin Qahramonovich, kafedra assistenti
Iste'molchilarning qandolat mahsulotlariga bo'lgan talablarini raqamli platformalar orqali tadqiq qilish yo'llari 376
To'ychiyeva Vasila Faxriddin qizi, assistent
Investitsiya muhiti va faoliyati natijalarini baholash uslublari 381
B. K. Tuxliyev, professor
Sanoat korxonalarida resurslar salohiyatini tizimli tahlil qilish – korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlash omili sifatida 386
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi, PhD
Mintaqada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishi tahlili (Xorazm viloyati misolida) 391
Aminboy Sa'dullayev, i.f.n, dotsent, **Dilshod Vaisov,** magistr, **Farhod Egamberganov,** magistr
Xizmatlar ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish amaliyoti va uni takomillashtirish 397
Pardayev Jamshid Muzaffarovich, tadqiqotchi
Asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar: yutuqlar, kamchiliklar va yechimlari 403
Muxitdinova Kamola Alisherovna, PhD
Directions of attracting foreign capital and specific characteristics of the eurobond transaction 407
Gafurov Olimjon, teacher, **Kholmuminov Humoyun,** teacher, **Abrueva Sevinch,** student,
Формирование международных систем бухгалтерского учета в условиях глобализации экономики 411
Ф. Т. Абдувахидов, доцент, **А. Ю. Нурмухаммедов,** доцент
Qishloqda turizmni tashkil etishning mamlakatimiz taraqqiyotiga ta'siri 417
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna, dotsent
Public debt, poverty and economic growth of Uzbekistan 420
Mirzamakhmudov Marufjan Mahamadsharif ugli

TEMIR YO'L TRANSPORTIDA MAHALLIYLASHTIRISHNI MOLIYALASHTIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI

Xamrayev Djamshid Panjiyevich
TDIU mustaqil tadqiqotchisi, "Toshkent metropoliteni" DUK "Iqtisod, moliya va mehnatni tashkil qilish" xizmat boshlig'i o'rinbosari

Annotatsiya: maqolada, tadqiqot jarayonida temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asosi bo'yicha dunyo va o'zbek olimlari o'rgangan fikrlar yoritilgan. Mamlakatimizda temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asoslari bo'yicha ma'lumotlar tahlil qilingan.

Temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asosi mamlakatimizda Prezident va hukumat qarorlari tahlil etilgan va moliyalashtirishni huqiqiy asosini tokomillashtirish masalasi bo'yicha xulosa, taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: temir yo'l transporti, mahalliylashtirish, moliyalashtirishning huquqiy asosi, mahalliylashtirish dasturi, import o'rnini bosish siyosati, mahalliy xom ashyo, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash.

Аннотация: в статье в ходе исследования освещаются мнения мировых и узбекских ученых о правовых основах локализации финансирования на железнодорожном транспорте. Проанализирована информация о правовых основах финансирования локализации на железнодорожном транспорте в нашей стране.

Проанализированы правовые основы локализации финансирования на железнодорожном транспорте в нашей стране, проанализированы решения Президента и правительства, разработаны выводы, предложения и практические рекомендации по вопросу совершенствования правовых основ финансирования.

Ключевые слова: Железнодорожный транспорт, локализация, правовая основа финансирования локализации, программа для локализации, политика импортозамещения, местного сырья, поддержка местных производителей.

Abstract: In the article, during the research, the opinions of the world and Uzbek scientists on the legal basis of financing localization in railway transport are covered. The information on the legal basis of financing localization in railway transport in our country has been analyzed.

The legal basis of financing localization in railway transport in our country has been analyzed, the decisions of the President and the government have been analyzed, and conclusions, proposals and practical recommendations have been developed on the issue of improving the legal basis of financing.

Key words: Railway transport, localization, legal basis for financing localization, localization program, import substitution policy, local raw materials, support for local producers.

KIRISH

Mamlakat iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish, barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishish, jahon bozorida milliy mahsulotlarimizning raqobatbardoshligini ta'minlash, xalqimizning hayot darajasi va farovonligini oshirish bugungi kundagi eng ustuvor vazifalardan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev bu borada o'z ma'ruzalarida quyidagi fikrlarni ta'kidlaydi, "Bugun mamlakatimizning barqaror rivojlanish yo'lida izchil ilgarilab borishini tahlil qilar ekanmiz, o'tgan yili prinsipial muhim islohotlarni amalga oshirish bo'yicha qat'iy qadamlar qo'yildi, deb aytishga barcha asoslarimiz bor. Bu islohotlarning asosiy maqsadi – aholi uchun munosib hayot darajasi va sifatini ta'minlashdir. Jadal va barqaror rivojlanishga qaratilgan bu siyosat bundan keyin ham so'zsiz davom ettiriladi"[1].

1 O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh. Mirziyoyev tomonidan Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 14-yanvarda o'tkazilgan majlisdagi "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" nomli ma'ruzasi. //Xalq so'zi, 2017-y. 16.01.

Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, avvalo, barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayishiga olib keluvchi omillarni tahlil qilishni taqozo qiladi. Chunki bugun dunyo mamlakatlari iqtisodiyotida yuz berayotgan voqea-hodisalar milliy iqtisodiyotimizga o'z ta'sirini o'tkazadi. Bu so'nggi paytlarda bot-bot tilga olinayotgan iqtisodiy inqirozni, uning kelib chiqish sabablarini, uni yuzaga kelishiga zamin hozirlovchi omillarni chuqur tahlil qilishni kun tartibidagi asosiy masalalardan biriga aylantiradi.

Mahalliylashtirishni moliyalashtirish iqtisodiy mohiyatini yanada aniqroq tushunishimiz uchun uni milliy iqtisod bilan bog'lab tadqiq etish kerak. Milliy mahsulotlarni ishlab chiqarish, ya'ni import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqaruvchi mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvatlash bugungi kunning dolzar masalasi bo'lib kelmoqda.

Dunyo tarixida bir yarim asrdan ko'proq vaqtdan beri import o'rnini bosish strategiyasi mamlakatlar iqtisodiyotini rivojlantirishda amaliy ahamiyatga ega bo'lib kelmoqda. Ammo bu strategiyaning maqsadga muvofiqligi, uning yutiq va kamchiliklari haqida bahslar davom etmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot ishi mamlakatimizda temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlariga muvofiq bajarilgan. mamlakatimizda Temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishni rivojlantirish, uni davlat tomonidan tartibga solish va iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari bo'lib xizmat qiladi.

Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solinishi hamda temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishni rivojlantirishning nazariy jihatdan xorijlik olimlardan X. Cheneri, M. Bruno, A. Straug, N. Karterlar va boshqalarning ilmiy ishlarida atroflicha tahlil qilingan.

Mamlakatimizda ishlab chiqarishni mahalliylashtirishni nazariy-amaliy izlanishlar asosida izchil o'rganilmoqda. Jumladan ushbu muammolar O'zbekiston olimlari I. X. Boboyev, M. R. Boltabayev, Sh. I. Mustafakulov, G. N. Matchina, T. I. Iskandarov, N. Q. Boboxo'jayev, O. A. Sultonxo'jayev, R. Sayfulina, S. M. Mansurov, T. T. Topvoldiyev, R. R. Raxmanov, D. A. Mirxanova va boshqa iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

Umumlashgan iqtisodiy tahliliy metodika statistik-analitik tizimli tahlil qilish, sistemali qiyosiy taqoslama tahlil, iqtisodiy matematik modellashtirish, guruhlash va ekspert baholash, iqtisodiy bashorat uslublari qo'llanildi.

MUHOKAMA

Rivojlangan mamlakatlar tashqi iqtisodiyotini kengaytirish maqsadida ushbu strategiyadan vos kechishayotgan bir vaqtning o'zida, rivojlanayotgan mamlalatlar tashqi bozordan ichki bozorni himoya qilish maqsadida import o'rnini bosish strategiyasini samaraliy foydalanishmoqdalar.

Import o'rnini bosish siyosati asosan mamlakatning ichki resurslari hisobidan iqtisodiyotni rivojlantirish nazarga tutiladi. Bundan tashqari ichki bozorga mo'ljallangan tovarlarni ishlab chiqarishda, mahsulot ko'lamini hisoblash qiyinchilik tug'diradi. Shuning uchun mahalliy tovar ishlab chiqaruvchilarni raqobatbardoshligini ta'minlash uchun ko'pincha import qilinayotgan mahsulotlardan raqobatni cheklash, juladan, import qilinayotgan tovarlarga qo'shimcha soliqlarni joriy qilish va milliy valyuta kursini sun'iy ravishda pasaytirish yo'li bilan amalga oshiriladi.

Ko'pchilik mamlaktlar avvalo, ichki bozorni import o'rnini bosish siyosati bilan mustaxkamlab keyinchalik eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyot modeliga o'tish uchun sanoatni rivojlantirish jarayonini avzal ko'rishdi. Sanoatlashtirish bosqichidan o'tgan barcha mamlakatlar import o'rnini bosuvchi siyosatni amalga oshirish zaruriyatiga duch keldi. G'arbiy Yevropa va AQSh davlatlari birinchi marta bu strategiyani 1850-yilda o'z sanoatini qo'llab-quvvatlash uchun ishlatgan. Shunday qilib ushbu strategiyadan foydalanishning boshlanishi XIX asrning o'rtalariga to'g'ri kelsa, XX asr o'rtalariga kelib bu strategiya rivojlanayotgan mamlakatlarda orasida keng tarqaldi.

Mahalliylashtirish iqtisodiy mohiyati jihatidan ikkiga ya'ni: ishlab chiqarishni joylashtirish hamda mahsulot ishlab chiqarishni mahalliylashtirish (import o'rnini bosish). Ishlab chiqarishni oqilona va samarali joylashtirishdan ko'zda tutilgan asosiy maqsad – mahsulotlarning ishlab chiqarish uchun ketadigan xarajatlarini maksimal darajada kamaytirish, mintaqada raqobatbardosh korxonalarni joylashtirishdan iborat.

Mahsulot ishlab chiqarishni mahalliylashtirish bu sanoat ishlab chiqarishning turli bosqichlarida import shaklida xarid qilish orqali qo'llanuvchi detallar, butlovchi qismlar, yarim tayyor mahsulotlar va tayyor mahsulotlarni mahalliy xom ashyo va materialllar asosida ishlab chiqarishga o'tkazish jarayoni.

Import o'rnini bosish samarasi – mahalliylashtirish jarayonini amalga oshirish orqali ishlab chiqarilgan mahsulotlar va ko'rsatilgan xizmatlar natijasida tejalgan import mahsulotlar qiymatiga aytiladi.

Ma'lumki, mahalliylashtirish jarayoni iqtisodiyotni jadal va barqaror rivojlantirishni ta'minlash, uning tashqi omillarga bog'liqligini kamaytirish, ishlab chiqarish jarayonlariga yangi, samarali texnologiyalarni tatbiq qilishni

jadallashtirish, mahalliy xom ashyo va ishlab chiqarish resurslardan keng foydalanish, valyuta mablag'laridan tejamli va oqilona foydalanish, shuningdek, yangi ish joylarini yaratish imkonini beradi. Shu bilan birga mahalliylashtirish dasturining amalga oshirilishi quyidagi ijobiy jihatlar bilan tavsiflanadi:

- mavjud ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish;
- sanoat turli tarmoqlarining qo'shilgan qiymati yuqori darajada bo'lgan mahsulotlar eksportini ko'paytirish va tegishli ravishda, an'anaviy eksport salmog'ini kamaytirish;
- samarali ichki va tarmoqlararo ishlab chiqarish kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish;
- iqtisodiyotning rial sektorida mamlakatimiz korxonalarining kooperatsiyasi salohiyatidan yuqori darajada foydalanish;
- mahalliy xom ashyoni qayta ishlashni kengaytirish, ishlab turgan korxonalarni zamonaviylashtirish va yangilarini tashkil etish hisobiga iqtisodiyot tarkibini takomillashtirish va h.k.

Impor o'rnini bosish tushunchasining mohiyati

1. Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun sharoitlarning mavjudligi, import o'rnini bosish faqat ichki va ayrim xollarda tashqi iqtisodiy xususiyatga ega bo'lgan bo'lishi mumkin. Import o'rnini bosish ko'pincha davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning samarali tizimini shakllantirishni talab qiladi;
2. Iqtisodiy rivojlanishdagi sifat o'zgarishlarning samaradorligi import o'rnini bosuvchi ishlab chiqarishni tashkil etish va kengaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini amalga oshirish, iqtisodiy tuzilmalarni optimallashtirish va ratsionalizatsiya qilish, shu jumladan eskirgan sanoatni saqlab qolish orqali aniqlanadi;
3. Import va mahalliy ishlab chiqarishni nisbatan o'zgarishiga olib keladi. Import o'rnini bosadigan strategiyani qo'llash tajribasi shuni ko'rsatadiki, mamlakat ichki bozorga olib kelinadigan import mahsulotlarni o'rnini bosish shuningdek, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvatlash maqsadida import texnologiyalarini ko'payishiga olib kelishi mumkin. Natijada sanoat rivojlanadi va shunga mos ravishda mahsulotlar ishlab chiqarish uchun xom ashyo va tarkibiy qismlarga bo'lgan talab ortadi;
4. Mamlakatni iqtisodiy rivojlantirishda innavatsion yo'llarini targ'ib qilish, ilg'or o'sishni ta'minlash uchun esa yuqori texnologiyali ishlab chiqarish sohalarini rolini kuchaytirish orqali nafaqat sanoatlashtirishga, balki eng yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan milliy bozor uchun yangi mahsulotlar yaratishga asos bo'lib xizmat qilishi kerak. Iqtisodiyotning real sektorida ilg'or ilmiy ishlanmalardan foydalanish to'plangan ilmiy va texnik kamchiliklarni bartaraf etishga xizmat qiladi;
5. Mahalliy raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarish hajmining o'sish natijasida xalqaro bozorda mamlakatning pozittsiyasi yaxshilaydi. Mamlakatlar o'rtasida savdo-sotiq sharoitida Mamlakatga import qilinayotgan mahsulotlarning nisbiy baholari pasayishga olib keladi.

Mahalliylashtirish iqtisodiy mohiyatini yanada aniqroq tushunishimiz uchun uni milliy iqtisod bilan bog'lab tadqiq etish kerak. Milliy mahsulotlarni ishlab chiqarish, ya'ni import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqaruvchi mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvatlash bugungi kunning dolzar masalasi bo'lib kelmoqda.

Mamlakatimizda mahalliylashtirish dasturlarini rivojlanishda quydagi yo'nalishlari a'lohida e'tibor berilganligini ko'rishimiz mumkin:

- mahalliy xom ashyo negizida buyumlar va materiallar ishlab chiqarishni mahalliylashtirish;
- tayyor mahsulotlar, butlovchi buyumlar va materiallarni ishlab chiqarishni mahalliylashtirishni chuqurlashtirish hisobiga tovarlar importini maqbullashtirish;
- mahalliy xom ashyo va ishlab chiqarish resurslaridan keng foydalanish, shuning asosida zamonaviy raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirish, valyuta mablag'laridan tejamli va oqilona foydalanish;
- import o'rnini bosadigan va raqobatbardoshli zamonaviy mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirish;
- eksportga mo'ljallangan va import o'rnini bosadigan raqobatbardosh zamonaviy mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirishni yanada rag'batlantirish;
- eksportga mo'ljallangan raqobatbardosh mahalliy mahsulotlarni ishlab chiqarishni ko'paytirish, tarmoqlararo va ichki tarmoq sanoat kooperatsiyasini rivojlantirish;

- ishlab chiqarishni mahalliylashtirish koʻlamini yanada chuqurlashtirish va kengaytirish, zamonaviy raqobatbardosh eksporga yoʻnaltirilgan va import oʻrnini bosadigan mahsulotlarni ishlab chiqarish hajmini oshirishni ragʻbatlantirish;
- mahalliy xom ashyo resurslari negizida zamonaviy raqobatbardosh tayyor mahsulot va butlovchi buyumlar ishlab chiqarishni mahalliylashtirish koʻlamini yanada chuqurlashtirish;
- mahalliy xom ashyo resurslari negizida import oʻrnini bosadigan va ichki bozorni zarur isteʼmol tovarlari, dori-darmon vositalari, ishlab chiqarish-texnik ahamiyatdagi mahsulotlar, butlovchi buyumlar va materiallar bilan toʻldirishni taʼminlaydigan korxonalar barpo etish.

Natijalar. “Toshkent metropolieni” DUK mahalliylashtirishni moliyalashtirish boʻyicha eʼtibor berdigan boʻlsak, xizmat muddati tugagan metro vagonlarini modirnizatsiya qilish orqali zizmat muddatini 15 yilga uzaytirish boʻyicha byudjet mablagʻlari hisobidan moliyalashtirish hamda metropolitenda yangi yoʻnalish va bekatlarini qurilishini Respublika va boshqa mablagʻlar hisobidan moliyalashni koʻrishimiz mumkin.

“Toshkent metropolieni” DUK xizmat muddati tugagan metro vagonlarini modirnizatsiya qilish orqali xizmat muddatini 15 yilga uzaytirish va yangi yoʻnalish va bekatlarini qurilishini boʻyicha mahalliylashtirishni moliyalashtirish boʻyicha huquqiy asosi sifatida quyidagi qaror va farmoyishlarni koʻrishimiz mumkin.

Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 17-mart 170-sonli farmoyishiga asosan 6 ta harakat tarkibini modernizatsiyasiya qilish boʻyicha 2 973,0 ming. doll. hamda Vazirlar Mahkamasining 2015-yil 30-martdagi 190-sonli farmoyishiga asosan 6 ta harakat tarkibini modernizatsiyasiya qilish boʻyicha 5 500 ming doll. miqdorida mablagʻ ajratilgan.

Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016-yil 3-fevraldagi “2016–2019-yillar davrida “Toshkent metropoliteni” DUK poezdlarining harakat xavfsizligini taʼminlash maqsadida, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, harakatdagi tarkibni zamonaviylashtirish va zamonaviy muhandislik-texnik vositalar bilan jihozlash chora-tadbirlari kompleksi toʻgʻrisida”gi 24-sonli qaroriga asosan “Toshkent metropoliteni” davlat unitar korxonasida xizmat muddati tugagan 96 ta vagonlarni davlat byudjeti hisobidan taʼmirlash va modernizatsiya qilish orqali metro vagonlarining xizmat muddatini 15 yilga uzaytiish boʻyicha 50 400 ming. doll. miqdoida mablagʻ ajratilgan (1-jadal).

1-jadval: Metro vagonlarni modernizatsiya qilish boʻyicha mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asosi[2]

№	Qarorlar	Vagonlar soni	Ajratilgan mablagʻ	Oʻzlashtirilgan mablagʻ	
				ming. doll.	mln. soʻm
1.	VMQ-170-f (17.03.2014 y.)	6	2 973,0	2 973,0	6 710,7
2.	VMQ-190-f (30.03.2015 y.)	10	5 500,0	5 500,0	13 696,1
3.	VMQ-24 (03.02.2016 y.)	96	50 400,0	30 740,6	170 201,9

Respublikada ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini jadal rivojlantirish, tadbirkorlik subyektlariga qulay investitsiya muhitini yaratish, iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohani qoʻllab-quvvatlash, shuningdek, davlat-xususiy sheriklik asosida yangi infratuzilma obyektlarini barpo etish; shu asosda aholi bandligini taʼminlash va ularning turmush darajasini yanada yaxshilash maqsadida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “2021–2023-yillarda Oʻzbekiston Respublikasining ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” 2020-yil 28-dekabrdagi PQ-4936-son qaroriga asosan 28 ta metro vagonlarini modernizatsiya qilish orqali metro vagonlarining xizmat muddatini 15 yilga uzaytiish boʻyicha 92 000 mln. soʻm miqdorida mablagʻ ajratilgan.

Mamlakatimizning ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini izchil rivojlantirish, qishloq va mahallalarni yanada obod qilish, joylarda qulay tadbirkorlik va investitsiya muhitini shakllantirish, shuningdek, iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaga investitsiyalarni keng jalb qilish orqali yangi ish oʻrinlarini yaratish, aholining turmush darajasini yaxshilash va kambagʻallikni qisqartirish maqsadida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2024-yillarda Oʻzbekiston Respublikasining ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” 2022-yil 22-yanvardagi PQ-98-son qaroriga asosan 16 ta metro vagonlarini modernizatsiya qilish orqali metro vagonlarining xizmat muddatini 15 yilga uzaytiish boʻyicha 44 700,0 mln. soʻm hamda yangi metro vagonlarini ishlab chiqarish uchun 80 000,0 mln. soʻm jami 124 700,0 mln. soʻm miqdorida mablagʻ ajratilgan (2-jadal).

2 Tadqiqotlar natijasida muallif tomonidan tuzilgan.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

2-jadval: Metro vagonlarni modernizatsiya qilish bo'yicha mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asosi, mln.so'm[3]

№	Qarorlar	Vagonlar soni	Ajratilgan mablag'	O'zlashtirish	
				yil	mln. so'm
1.	PQ-4936 (28.12.2020 y.)	28	92 000,0	2021	92 000,0
2.	PQ-98 (22.01.2022 y.)	8	44 700,0	2022	44 700,0
		20	80 000,0		80 000,0

Temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asoslari tahlili shuni ko'rsatadiki, Toshkent shahrining transport infratuzilmasini yanada takomillashtirish, Toshkent metropoliteni yo'nalishlarini rivojlantirish va kengaytirish, metropolitenda yo'lovchi qatnovini oshirish shuningdek, ekologiya va atrof-muhit muhofazasini yaxshilash xizmat qilmoqda. Natijada bugungi kunda Toshkent metropolitenida majud bekatlar soni 43 taga, uzunligi 59 km ga yetkazildi. Kunlik yo'lovchilar oqimi ikki barobarga oshib, 400–450 ming yo'lovchilarga xizmat ko'rsatilmoqda.

Temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asoslari o'rganish natijasida Toshkent metropoliteda mavjud metro vagonlarining xizmad muddatini uzaytirish maqsadida chiqarilgan Prezident va Hukumat qarorlari asosida xizmat muddati tugagan metro vagonlarini modernizatsiya qilish orqali ularning xizmat muddatini 15 yilga uzaytirish bo'yicha amalga oshirish natijasida metropolitenda mavjud 84 ta metro vagonlarining xizmat muddatini 15 yilga uzaytirishga erishilgan. Prezident va Hukumat qarorlari asosida metro vagonlarni modirnizatsiya qilish natijasida 40 foiz mahalliylashtirishga erishilgan.

XULOSA

Bizning fikrimizcha, bunday tariflar miqdoriy va sifat o'zgarishini hisobga oladigan metro vagonlarini modirnizatsiya qilish borasida chiqarilayotgan qarorlar samarali amalga oshirish uchun shart-sharoitlarni shakllantirishning yangi yondashuvlarini ishlab chiqishga imkon beradi va kelgusida ilmiy tadqiqotlar uchun qo'llanishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, temir yo'l transportida mahalliylashtirishni maliyalashtirishning huquqiy asoslarini o'rganish borasida o'rganishlar o'sib borayotganligi temir yo'l transportida mahalliylashtirishni moliyalashtirish barqaror sur'atlarda o'sishga erishish uchun zarur bo'lganligini ta'kidlash lozim.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 22-yanvardagi "2022–2024-yillarda O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risida PQ-98-son qarori. // www.lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 30-dekabrdagi "2023–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-465-son qarori// www.lex.uz.
3. I. X. Boboyev. Mahalliylashtirish asosida raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish strategiyasini shakllantirish. 08.00.03 – Industrial tarmoq iqtisodiyoti ixtisosligi bo'yicha tayyorlangan fan nomzodligi dissertatsiyasi // ANRUIE.- T., 2008 y.
4. S. N. Xoshimova. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida O'zbekistonda qora metalurgiyani rivojlantirish 08.00.03 – Industrial tarmoq iqtisodiyoti ixtisosligi. Iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. // (TDTU– T. 2011 y. 143 b).
5. В. Кондратьев Политика локализации производства как инструмент модернизации, 2017.
6. O'zbekiston Respublikasi statistika qo'mitasi rasmiy sayti ma'lumotlari / http://www.stat.uz.
7. А. М. Вазьянский, Локализация производства как проблема современного менеджмента: на примере автомобильной промышленности тема диссертации и автореферата по ВАК 08.00.05.

3 Tadqiqotlar natijasida muallif tomonidan tuzilgan.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Xondamir Ismoilov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 6

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi 26-uy.